

BOLLETINO DELL'ATLANTE LINGUISTICO
MEDITERRANEO 2-3, 1960/61

ISTITUTO PER LA COLLABORAZIONE CULTURALE,
VENEZIA-ROMA, PP. 230.

(v. recenziju I sveska u *Filologiji* III, 273-276)

Pod gornjim naslovom izašao je kao dvobroj drugi svezak »Biltena za Lingvistički atlas Sredozemlja« (skraćeno BALM) u kome je objavljeno 17 znanstvenih priloga (od kojih jedan, nelingvistički, jedini iz naše zemlje u rubrici *Documenti*, i dva kratka priloga u rubrici *Note*), 5 recenzija, 3 nekrologa i »Notiziario«. U uspoređenju s I sveskom opažamo da je rad na ALM-u krenuo punim tempom u mnogim evropskim i azijskim zemljama a i, što treba posebno da se pozdravi, da u BALM-u surađuju sve više i lingvisti koji nisu članovi odbora za ALM. Dok je među autorima u prvom svesku bilo 12 članova a samo 5 nečlanova, u ovom dvobroju odnos je 6 (od toga dvojica s po 2 priloga) prema 9. Što se tematike tiče, časopis sve više širi svoj interes na krajnji istok Evrope i na Levant.

Nijednom radu nisu strane dijakrone i komparativističke preokupacije, a ipak se prvih 5 članaka po svojoj tematici i većinom sinhroničkoj metodologiji na neki način odvajaju od ostalih.

G. Rohlf s u »Terminologia marinaresca nel Salento: II Nomi di pesci e di molluschi (Note lessicali ed etimologiche)« (str. 7-18) nastavlja proučavanje pomorske terminologije u Salentu i daje podatke za 57 ihtionima i 19 imena mekušaca i ljuskara. Podnaslov za drugu skupinu »Molluschi e conchiglie« nezgodan je, jer su školjke dio veće skupine (mekušaca), u koju ne spadaju rakovi.

G. Francescato u »Un esperimento sull' assenza di terminologia marittima in friulano« (str. 19-24) razlaže zašto ne postoji furlanska pomorska terminologija. Iako Furlanci mjestimice dopiru do mora, posudili su sve potrebne termine iz mletačkoga, a samo za slatkovodno ribarstvo imaju svoje termine. U zaključku F. nabacuje misao (koja nadilazi tematiku BALM-a) da je teško prihvatiti postojeće mišljenje o Akvileji kao centru furlanskog latiniteta, zaslužnom za stvaranje furlanske jezične posebnosti.

I. Petkanov izlaže »Esperienze sulla costa bulgara del Mar Nero col questionario dell'ALM« (str. 25-41). Radio je 1959. g. sa starim kvestionarom u Varni i Sozopolu, gradiću južno od Burgasa koji je, mjesto Sozopola, ušao u definitivni popis punktova ALM-a. Ova dva pomorska centra predstavljaju dvije različite kulturne zone: uz golemu bugarsku većinu, koja se tek od osnutka moderne Bugarske 1878. god. intenzivnije zanima za pomorstvo i ribarstvo, postoje dva adstrata: sjeverno od rta Emin gagauski (tj. ostaci Protobugara iz porodice turskih jezika), još i danas brojčano dobro zastupan u Varni i okolici, i, južno od spomenutog rta, grčki koji odumire i pretvara se u supstrat. P. je istražio, osim termina iz upitnika, i toponime Varna, Sozopol i dr. od najstarijih vremena do danas te se osobito zanimao za etničke promjene u bugarskom primorskom području kroz stoljeća. Na bugarsku pomorsku terminologiju utjecali su snažno turski jezici (gagauski i osmanlijski preko koga su došli neki arabizmi i perzijanizmi) i grčki, zatim talijanski, preko srednjovjekovnih trgovačkih naseobina talijanskih pomorskih republika na Crnom moru i indirektno (preko grčkog i turskog), a u novije doba zapažene su posuđenice iz francuskog, njemačkog, holandskog, engleskog, ruskog i rumunjskog. Postoji, naravno, i znatan broj bugarskih termina u vezi s morem, izvornih ili kalkiranih, a nepoznato je ima li tračkih i tračkoromanskih relikata.

M. Sala izlaže zanimljive »Esperienze a Costanza col questionario dell'ALM« (str. 43-54). Izneseni su prvi rezultati terenskih ispitivanja u Konstanci postignuti u septembru 1959. u povodu Međunarodnog kolokvija za romansku lingvistiku, književnosti i civilizacije u Bukureštu i. g., čemu su prisustvovali mnogi učesnici Kolokvija iz inozemstva, uz ostale i M. Deanović. Crnomorskoj fauni i flori nedostaju neke vrste (npr. od 171 ihtionima iz upitnika samo ih je oko 50 poznato) zbog specifičnih klimatskih i geoloških uvjeta. Kao i Bugari, i Rumunji se tek od nedavna bave ribarstvom i pomorstvom dok su prije taj posao obavljali isključivo Grci, Turci i ukrajinski Lipovljani, nastanjeni uz obalu. Rumunjska je zanimljiv teren i sa stanovišta opće lingvistike, jer se tu danas može promatrati, što se ne sreće tako često, kako jedna važna terminologija nastaje (borba sinonima, posuđivanje iz raznih jezika, kreiranje neologizama iz vlastitih jezičnih sredstava upotrebom »kopnenih« termina u metaforičkom značenju itd.). Termini su ili stari rumunjski (S. tu uključuje i najstarije slavizme) ili posuđeni iz jezika ukrajinskog, ruskog, turskog i grčkog (za starije doba i za sektor geomorfologije, faune i drvenih brodova), dok su, za novije potrebe, uzimane posuđenice iz francuskog, talijanskog i drugih zapadnih jezika. Ima nešto posuđenica i iz bugarskog i hrvatskosrpskog.

A. Caferoglu daje »Preliminary Outline on the Ethnocentric Description of Turkey in Connection with the Publication of the ALM« (str. 55-60). Predviđenih 8 punktova u Turskoj predstavljaju 4 skupine, po dva u svakoj. To su: Trabzon i Samsun, Istanbul-Usküdar i Çanakkale, Izmir i Antalya, Mersin i Iskenderun. Svakom području odgovaraju osebnije zone od kojih je ona na Crnom moru najinteresantnija što se tiče

folkloru i drvene brodogradnje, a u njoj su i strani nanosi najslabiji (rusizama nema). II zona, gotovo sasvim bez folkloru, jezično je karakterizirana nestankom dijalekatskih posebnosti koje potiskuje književni jezik. Ostale dvije zone značajne su zbog dodira turskog svijeta s grčkim (odnosno arapskim). Karadeniz (Crno more) i Akdeniz (Mediteran) prilično se razlikuju u fauni, iako Dardaneli nisu zapreka za neke riblje vrste. Loše su zastupane ptice i biljke predviđene u upitniku.

Dijakroni dio otvara C. Battisti radom »Sui grecismi dell'ittionimia latina« (str. 61–95). B. je samo kratko spomenuo 15 grecizama koji vjerojatno nisu nikad ušli u živi govor i 65 naziva grčkog porijekla koji se tiču morskkih sisavaca, mekušaca i dr. Od br. 82 do br. 194 detaljno se obrađeno 113 ihtionima koji su u latinski ušli iz grčkoga s podacima o njihovoj povijesti od prvog spomena u rimskoj beletristici ili naučnoj literaturi do današnjih refleksa u Italiji, a zatim i u romanskim i neromanskim dijalektima. Autor je citirao neke hrvatskosrpske reflekse, pa je žaliti što se nije poslužio novijim rezultatima M. Deanovića i V. Vinje te što nije citirao P. Skoka iz prve ruke. Osim što bi s više akribije bili doneseni neki termini (v., npr. *spuzova*, sic!, str. 75), bile bi i etimologije nekih talijanskih ihtionima jasnije. Umjesto da se metaplazma *gobius -i* m. i *gobio, -onis* m. tumače razni romanski oblici, bilo je bolje prihvatiti postojanje dvaju grčkih ihtionima slične forme, ali različita porijekla i značenja (v. V. Vinja, En marge d'un livre de Skok. *Les noms adriatiques d'Oblata Melanura C. V. et de Seriola Dumerilii Risso, Annales de l'Institut français de Zagreb*, N. S., 4–5, Zagreb 1955–56, str. 20–22). B. namjerava u idućim brojevima BALM-a pisati o latinskim ihtionimima, kalkiranim prema grčkome, i studirati utjecaj službene latinske ihtiološke nomenklature na razne evropske jezike.

G. Inneichen u radu »Italienische Fischnamen bei Iovius« (str. 97–105) studira latinizirane ihtionime u djelu talijanskog humanista P. Giovia *De Romanis Piscibus Libellus* (1524). Uspio je da na indirektan način otkrije neke dosad nepoznate romanske ihtionime, dok je drugi-ma datum kad su prvi put zabilježeni u talijanskom i drugim romanskim jezicima osjetno pomaknut u prošlost.

Posebnu vrijednost ovog sveska BALM-a predstavljaju dvije studije pisane tehnikom suvremene tzv. kompleksne etimologije. U prvoj od njih »Trabaccolo – trabacca« (str. 107–120) G. B. Pellegrini, koji u zadnje doba s uspjehom studira arabizme na skoro čitavom talijanskom jezičnom području, prikazao je kako je, zahvaljujući uvjerljivim morfosemantičkim asocijacijama, posuđenica iz arapske riječi *tabàqah* »nadstrešnica« *trabacca* »vrst šatora« konačno dala, vjerojatno u Mlecima, pomorski termin *trabaccolo*. U drugoj studiji ovog tipa »Storia ed etimologia di una parola migratoria: BREZZA« (str. 121–138) H. Lüdtke je analizirao reflekse toskanskog *brezza* (odnosno genoveškog *brisa*) u raznim romanskim jezicima Evrope i Amerike i u njemačkom i engleskom vodeći računa o znatnim semantičkim promjenama vezanima uz drugačije klimatske prilike. U drugom dijelu istog rada L. izvodi tal. izraz od RÉAURIDIÁRE > *ribrezzare*, pa je po njemu *brezza* postverbal oslo-

bođen prefiksa. Nepomorski termin *ribrezzo*, deverbale od istog, danas rijetkog glagola, ima primarno značenje »jeza« (a tek kasnije »gnušanje«), čime se veže s fizičkom jezom, izazvanom (hladnim) vjetrom zvanim *brezza* ili sl. Time je L. povezo članove jedne propale porodice riječi kojima se veza na sinkronom planu ne osjeća obogativši ujedno naša znanja o razvoju talijanske dvosložne intertonike o kojoj se dosada malo znalo.

G. Alessio u »Note etimologiche sulla terminologia marinaresca« (str. 139–148) daje etimologije 40 južnotalijanskih pomorskih termina. I za ovaj rad vrijedi načelna primjedba spomenuta u povodu članka C. Battistija. Naše slavoromaniste zanimat će da se Alessio ne slaže s dosadašnjim etimologijama za *tunja* i *štigajica*. Dodali bismo da bi suradnja između suradnika iste revije bila poželjna kako se isti termini ne bi tretirali na dva ili tri mjesta u istom svesku nezavisno.

E. Lozovan zalaže se u toplo pisanim radu »Autour des rapports pontico-méditerranéens« (str. 149–163) za uključivanje Rumunjske u ALM (o čemu ne postoji sumnja). Taj se rad nadovezuje na spomenuti M. Sale kome daje potrebnu historijsku dimenziju. L. ističe prastare kulturne veze karpatsko-dunavskog prostora, koji je u starom vijeku bio poznat kao Dacija a danas kao Rumunjska, sa Sredozemljem, pri čemu su, kako misli L., uvijek bila snažnija kulturna strujanja sa juga na sjever negoli u obratnom pravcu. Autor pobija mišljenje romantičara i postromantičara po kome bi rumunjska »narodna duša« bila u srži kontinentalna, nomadska i »pastirska«. Dokazuje da su preci današnjih Rumunja, i prije Trajana, već u Ovidijevo doba imali dosta bogatu pomorsko-ribarsku terminologiju, naročito ako se prihvati Ovidijevo autorstvo »Halieutica«. Svi su ihtionimi u Ovidijevim djelima pisanim u progonstvu grčki ili latinski; nijedan nije getski ni sarmatski iako je zona južno od ušća Dunava bila u to doba trojezična. Od toga se do danas nije sačuvalo nijedan zbog ruralizacije ekonomike i svih formi narodnog života u doba seobe naroda zbog čega su Rumunji morali da kasnije, osobito u novom vijeku, ponovno stvaraju svoju pomorsko-ribarsku terminologiju, kao i druge termine potrebne za urbanije forme života. Autor ističe ulogu, kako srednjovjekovnih talijanskih trgovačkih kolonija na Krimu i na obali Ukrajine, tako i Bizanta u održavanju, makar i zaobilaznim putem, veza između dačkih Rumunja i ostalih Romana (za što su imali prikladniji položaj balkanski Rumunji) te aludira, bez namjere da ih tu rješava, na čitav niz pitanja iz ovog područja. Smatra da su tri punkta koja je ALM odredio u NR Rumunjskoj nedovoljna i zalaže se za proširenje ankete na jednu dunavsku luku (Brajlu ili Galac).

M. Cortelazzo studira »Voci nautiche turche di origine italiana e greca in antichi lessici bilingui« (str. 165–168). Radi se o četirna tursko-talijanskim rječnicima iz 1599, 1641, 1677. i 1781. Time C. dopunja i retrodatira podatke u standardnom djelu: *The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana, III, 1958, koje su izradili Henry & Renée Kahane i Andreas Tietze.

M. Altbauer prenosi nas člankom »Dalla lingua dei pescatori israeliani« (str. 169–174) u moderni Izrael. Tu se stvara osebujna ribarska terminologija koja, uz stare hebrejske sadržava i mnoge posuđene, najčešće talijanske termine. Budući da su Talijani pomagali kao instruktori u osnivanju izraelske ribarske flote i industrije ribljih konzervi, nije se čuditi da su i neke komande na brodu kao: *Mola!*, *Vira!*, *Fermo!* *Máina!* itd. preuzete iz talijanskoga. Posuđenice iz arapskoga i iz zapadnih jezika: engleskog, njemačkog (direktno i preko jidiša) i ruskoga (npr. *klin*) manjeg su značaja. Skoro sve posuđenice morfofonološki su hebrejizirane.

J. S. F. Garnot u »À propos d'un engin de pêche utilisé par les Égyptiens« (str. 175–180) studira lingvistički i etnološki jednu staroegipatsku vrst vrše zvanu *hod* koja je, sudeći po reljefima, postojala još u trećem mileniju prije naše ere i očuvala se do danas.

V. Ivančević (str. 181–191) donosi interesantan prijepis arhivskih dokumenata iz Mletaka o gradnji jednog dubrovačkog broda u Chioggi 1796. god. Građa je popraćena razmatranjima o zadnjem velikom poletu dubrovačke trgovačke mornarice prije pada Republike kad je Senat iznimno odobravao gradnju i popravak brodova u inozemstvu, jer domaća industrija nije mogla zadovoljiti veliku potražnju.

U dvjema kratkim notama I. Petkanov i M. Cortelazzo dali su dopune (iz Bugarske, odnosno iz Italije) članku G. Mavera (u BALM-u I) u vezi s korsikanskim anemonimom *provenza* koji je, uz raznolike promjene u formi i u sadržaju, dopro do Jadrana i Crnog mora.

U recenzijama prikazano je 7 jugoslavenskih djela u vezi s morem (M. Deanović) i *Pomorska enciklopedija I–VI* (G. B. Pellegrini) koja bi bila lingvistima korisnija kad bi sadržavala etimologije i za apelative. Od preostalih triju recenzija iz pera M. Cortelazza ističemo onu Kataloga 250 ihtionima (sa slikama, službenim latinskim nazivom i terminima u 12 jezika, među ostalim i na hrvatskosrpskom), koji je izdao FAO u Rimu 1960. C. opravdano prigovara što je samo talijanska nomenklatura normirana (tj. 1 naziv za 1 vrstu), dok je kod ostalih često po dva naziva za istu vrstu, čime je promašena svrha ove publikacije u ciklostilu.

Iz »Notizarija« saznajemo za promjene u odboru ALM-a. M. Deanović postao je za zasluge u vezi s radom oko ALM-a predsjednik odbora, uz C. Battistija, dok je ispražnjeno mjesto direktora Atlasa povjereno G. Foleni. U odbor je kooptiran novi član Rumunj E. Petrovici, a umro je zaslužni član odbora S. Pop, kome je M. Deanović napisao topao nekrolog. Svi instrumenti potrebni za terenski rad tiskani su i rad na ALM-u napreduje normalno u većini zemalja, a u nekima je pri kraju. Članovi odbora sastajali su se na raznim međunarodnim kongresima ili u Mlecima.